

Román unitusok és ortodoxok a 17—18. század fordulóján — Felekezetszerveződés a Rákóczi-szabadságharc árnyékában

Demjén Balázs Ádám

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola — PhD, történész

A politikai és vallási identitás a korszakban minden magyarországi nemzetiség, így a román-ság esetében is összekapcsolódott. Ezenfelül megállapítható: konkrét nemzettudattal nem, vagy azzal a (magyarokat és románokat a Horea- és Closca-féle parasztfelkelés 1784-es kitöréséig összekötő) Hungarus-tudat mögé szorulva csak másodlagosan rendelkező nemesség, illetve mindennemű polgárság híján az egyházi személyek állásfoglalása már csak az alsópapság vasárnapi prédikációi révén is döntő hatást gyakorolhatott a román jobbágyok szabadságharc melletti elköteleződésére.¹

Márpedig a románok többsége, megmaradva eredeti ortodox hitén, visszautasította az egyházi uniónak a bécsi udvar által az 1690-es években minduntalan felkínált lehetőségét. Egyéb sérelmeik vagy erős elkötelezettségük révén azonban az unitusok tekintélyes része is a következetesen a vallási türelem alapján álló Rákóczihoz csatlakozott.² Kollonich Lipót bíboros ajánlására I. Lipót császárt — a ruszin példát követve — egyébiránt már 1692-től foglalkoztatta a román görög katolikus egyház megalapításának gondolata. Évekig tartó vita kezdődött az új felekezettel kapcsolatban, melynek eredményeként a görögkeleti egyház császári kezdeményezésre összeült 1697-es zsinatán Theophilus gyulafehérvári püspök elfogadta az uniót a katolikusokkal. Mintegy ellenlépésként 1698-ban, a karlócai béketárgyalások alatt Rákóczi Sáros vármegye főispánjaként már tárgyalta Constantin Brăncoveanu havasalföldi vajdával, s (nagy számú kálvinista és lutheránus híveinek tiltakozása ellenére is!) megígérte neki, hogy hatalomra kerülése esetén a görögkeleti vallást is elismerik, ezenfelül segítenek neki egy keleti birodalom létrehozásában az orosz cárral egyetértésben.³ A császári udvar kémjei révén hamar tudomást szerzett a titkos egyezkedésekről, s I. Lipót „viszontválasza” sem sokat váratott magára: hogy az áttérés tömegessé váljon, a császár 1699-ben diplomát bocsátott ki, melyben az áttérő papokat felmentette a földesúri függéstől, valamint az addig őket is sújtó dézsmától és robottól. A román papság egy része ennek hatására 1700-ban elismerte fejének a római pápát, illetve elfogadta a katolikus hitelveket — megtartotta viszont a görögkeleti egyházból örökölt

¹ A görög katolikusokról általánosságban lásd: PIRIGYI 1982: 5–11.

² DRAGOMIR 1920: 74–75; KÖPECZI—R. VÁRKONYI 1976: 127.

³ AR XI: 24.

hagyományokat és törvényeket, például a papi házasságot. Az 1701-ben kiadott újabb kiváltságlevél a görög katolikus románokat gyakorlatilag negyedik rendi nemzetté emelte volna, ám ez az erdélyi országgyűlés konszenzusa híján nem léphetett életbe.

Ebből az évből már egy konkrét unitus–ortodox konfliktusról is tudunk: a Rákóczi hívének semmiképp sem nevezhető Bethlen Miklós Erdély kancellárjaként ugyanis a románok vallási kérdéseiben is ítélkezett. Mint írja:

„Egy Nagyszegi Gábor nevű... szegény nemes, másképpen meglehetősen értelmes, írástudó, pápistából oláh vallásra állott embert kurátornak tesznek, hogy az ő dolgokat folytassa gubernium, ország és akárki előtt... ők *praeter conscientiae libertatem secundum ritum veterem* (azaz: lelkiismeretük régi rítusuk szerinti szabadságán kívül) semmit sem kívánnak.”⁴

Nagyszegi egy, a vallási unió erőszakos kiterjesztése ellen tiltakozó iratot is átadott Bethlennek. A kancellár igyekezett őt csillapítani, azonban nem merte a Gubernium többi tagja előtt nyíltan támogatásáról biztosítani. A román unitus püspöknél szolgáló, de előljárójával szembe forduló „kurátor” később ismét megjelent a Kormányzóságon, és kijelentette, hogy „Istenért ő mindenre és a halálra is kész”.⁵ A kancellár másodjára Sárosi János ítélőmesterhez irányította, aki készen mutatkozott a tiltakozás elfogadására, később azonban ez okozta az ügy vesztét. Nagyszegit ugyanis a fejleményekről értesülő császári katonák letartóztatták, és Bécsben börtönbe vetették, ahonnan csak 1706-ban, immár özvegyemberként szabadult. Elfogatásakor Bethlen sajnálatát fejezte ki:

„Én ezt az ügyet s őtet és társait is szántam, és ha lehetett volna, bizony tiszta szívvel segítettem volna, de félttem, hogy magát, másokat is és engemet is veszedelembe ejt, hasznom sem lészen a religió dolgában.”⁶

Szabadulása után a már idős nemes (Rákóczi levelezésében „öreg embernek” mondja) nyíltan a szabadságharc mellé állt, 1708 utáni sorsáról azonban semmit sem tudunk.⁷ Mindenesetre 1701-ben — az imént vázolthoz hasonló konfliktusok ellenére — formálisan is létrejött a román görög katolikus egyház, miután Athanasiust püspökké szentelték. Ezzel párhuzamosan igyekeztek elhallgattatni az ortodoxia melletti kiállásra figyelmeztető hangokat. Bebörtönözték például azt a Ioan Țircát is, aki Athanasius ellenjelöltje volt ugyan, de még magát az uniót sem támogatta...⁸ Ilyen körülmények közepette alakult ki a románság körében is az unitus felekezet, ám a vita ezzel nem jutott nyugvópontra. Mivel az egyesülést megtagadó ortodoxokat továbbra is ugyanazok a korlátozó intézkedések sújtották, mint a magyar protestánsokat, az ellentétek a 18. század során még többször fellángoltak.⁹

⁴ Hogy Nagyszegi miért épp ebben az ortodoxok számára vészterhes időkben tért át — az általános folyamatokkal szöges ellentétben! — a görögkeleti rítusra, az mindmáig rejtély. Bethlen II: 52.

⁵ Bethlen II: 53.

⁶ Bethlen II: 53.

⁷ AR II: 177, 468, 541, 651; AR III: 126, 178, 212, 233, 236.

⁸ ZSILINSZKY 1897: 280.

⁹ PAPP—BARTA 2003: 289.

Mindjárt a szabadságharc kitörését megelőző évben, 1702-ben immár nem előnyöket biztosító törvények megalkotására, hanem az előző esztendőben már Nagyszegi által is kifogásolt megfélemlítő intézkedésekre került sor. Ennek keretében a helyi karhatalom több Fogaras környéki településen görögkeleti kolostorokat is felégetett, a szerzeteseket kiűzték, szent könyveiket, kegytárgyaikat elvették.¹⁰ Az erőszak az unitusok egy részét is az elégedetlenek táborába állította — az új hitet követőknek a császár hűségén maradt kisebbségét az említett Athanasius uniós püspök vezette, aki a szabadságharc idején papjaival együtt mind vallási, mind politikai kérdésekben a bécsi jezsuiták tanácsait követte.¹¹

Mindezeket figyelembe véve aligha meglepő, hogy a románság már csak vallási okokból kifolyólag is örömmel fogadta a Rákóczi-szabadságharc kitörését. A fejedelem külön igyekezett megnyerni rokonszenvűket és támogatásukat: az „oláh nemzetet” külön kiáltványban szólította hadba, az unitusokat és az ortodoxokat pedig egyaránt a vallási türelmet célzó intézkedéseivel állította maga mellé.¹² A felkelők által elfoglalt területeken a görögkeletiek így megtarthatták régi szertartásrendjüket, köreikből került ki a román kisnemesség Rákóczi-párti vezetője, Szuhay Mihály is. Papjaik külföldi támogatásra is számíthattak: Oroszországból, Havasalföldről és Moldvából misekönyvekhez jutottak, de a császáriak által szorongatott területekről az esetenként ezekbe az országokba menekülő pópák a befogadáson túl dogmatikai, sőt katonai kiképzést is kaptak. Ez a fejedelem diplomáciai kapcsolatait is nagyban elősegítette.¹³

A szabadságharc első esztendejéből meg nem nevezett, egységesen „olá pap”-ként emlegetett román egyháziakról maradtak fenn feljegyzések. 1703 novemberében a Huszton tartózkodó Dolhai Gergely Sennyey István tábornokot értesítette levélben, hogy egy oláh pap érkezett hozzá Háromszékről, aki saját bevallása szerint épp egyik esperestől a másikhöz igyekezett. Dolhai gyanúsna találta őt, mert passus nélkül jött, és kételkedése csak fokozódott, miután megtudta róla, hogy elhagyta a néma feleségét és szintén néma gyermekét, s fogyatékoságuk miatt nem is akar visszatérni Háromszékre. A pópá azonban a felkelők szolgálatába ajánlotta magát, mondván, ha elküldenék Havasalföldre erdélyi követként, örömet elvállalná a megbízatást, sőt először egyenesen azt állította, hogy magához Rákóczihoz igyekszik. Később már a táborban maradással is beérte volna, arra hivatkozva, hogy ő is Máramaros vármegyéből származik. Dolhai mindenesetre úgy határozott, hogy Sennyeyhez bocsátja a papot, és (hasznosíthatósága esetén) Rákóczihoz való továbbküldését javasolja neki, ellenkező esetben visszavárja, és addig is tudósítást kér felőle.¹⁴ Még ugyanebben a hónapban szintén Sennyeynek üzent Magos János a pópák adójának változatlanul hagyásáról:

„Az olá papok földesurak örökségében lakván, a mint azelőtt bizonyos taxát fizettek, most is úgy fizessenek.”¹⁵

(Ez esetben is látható tehát: a vallási türelem nem egyenlő az unitusokkal azonos jogállással!) Ezeket leszámítva a pópák lótolvajlasi ügyek károsultjaiként tűnnek fel: Újváry János Zalatna-

¹⁰ OROSZHEGYI 1860–1862: 127.

¹¹ CERNOVODEANU 1980: 65–70.

¹² Erdély története II: 895–897.

¹³ Erdély története II: 898.

¹⁴ AR I: 178.

¹⁵ AR I: 246.

bányáról értesítette Gyulay Jánost, hogy „Petresani (petrozsényi) olá pap lovát én nem láttam.”, illetve Kengyel Zsigmond kérte Szilágycsehiből írt üzenetében Sennyey Istvánt, hogy „Széplaki olá pap egy lovát olá-hodosi Kis Péter társaival elvette: adassa vissza Nagyságod.”¹⁶

A következő román egyházi vonatkozású adatok már Rákóczi erdélyi fejedelemsége idejéből származnak: a fejedelmi tanács 1705. március 28-án, Marosvásárhelyről utasította az oláh papokat, hogy Rákóczi parancsára fizessék meg mind a természetbeni, mind pedig a pénzbeni adót, és küldjék Segesvárra — a felszólítás komoly, ellenkező esetben katonai erőszakra is számíthatnak („az militiának assignátióban adatik, és Kegyelmeteken executione mediante is extorqueáltatik.”).¹⁷ Rákóczinak gondja volt rá, hogy vallási türelemről szóló rendelkezéseit diplomáciai partnerei is megértsék: az év októberében a Baranya vármegyei Magyaregregyről üzenté Pápai János konstantinápolyi követének, hogy ezeket avval magyarázza a Portán, hogy a szultánhoz hasonlóan a fejedelemnek sem jönne jól egy Moldvával és Havasalfölddel egy valláson lévő ellenség. Roppant finom utalás ez az oroszokra — a kereszténytől idegen kultúrájú oszmánok számára hatalmi tényezőkkel indokolva alighanem érthetőbbé vált Rákóczi érvelése, tudniillik, hogy a cár nem nézné jó szemmel a hozzá hasonlóan ortodox románok esetleges erdélyi üldöztetését.¹⁸ A fejedelem ugyanezzel az érvrendszerrel bocsátotta útnak szintén Magyaregregyről, de immár novemberben Bay Mihályt, a „gázi-girai tatár kánhoz” rendelt diplomataját. Azt a megbízatást adta neki, hogy számoljon be a kánnak a zsigói csata (1705. november 11.) után a császári csapatok elől Moldvába menekült erdélyiekről, továbbá adja elő neki a Portára leselkedő veszélyt, miszerint egy esetleges orosz–török konfliktus esetén Moldva és Havasalföld vallási meggyőződéséből kifolyólag is a szultán ellen fordulna. A következők végül a borsai hágón keresztül jutottak először Moldvába. 1705. december 13-án Antioh Cantemir vajdánál is jártak, ezt követően december 21-én indultak tovább Dobrudzsán át úti-céljuk felé.¹⁹ Az Oszmán Birodalommal kapcsolatos ügyeinek intézésében Rákóczi nem egyszer támaszkodott román egyházi küldöttekre: 1706 júliusában állandó követe, Pápai János mellé egy görögkeleti papot is rendelt Havasalföldön keresztül Konstantinápolyba.²⁰

Rákóczi Erdélybe való visszatérése után, 1707-ben ismét előtérbe került az ortodoxok szabad vallásgyakorlásának kérdése. Miután biztosította Constantin Brăncoveanu havasalföldi vajdát az ortodoxokra is kiterjedő vallási türelemről, a fejedelem április 30-án Szilágysomlyóról írt Veszprémi István erdélyi református püspöknek: értesítse a román papságot, hogy jogai érvényesítését közvetlenül a fejedelemtől várja.²¹

Ennek szellemében a már említett ortodox pópát, az Athanasius 1701-es megválasztása után Szunyogh Ferenc jezsuita pap felügyelete alatt évekig börtönben sínylődő Ioan Țircát néhány erdélyi református nagybirtokos (köztük a már említett, alapvetően Habsburg-párti egykori kancellár, Bethlen Miklós!) közbenjárására szabadon engedték. Az erdélyi ortodox és a döntő többségüket tekintve Rákóczi-párti református körök között ezzel egy szoros együttműködés kezdődött, amely ahhoz vezetett, hogy utóbbiak közbenjárására 1707. április végén az ortodox papok gyulafehérvári gyűlése Athanasius utódjává nyilváníthatta Țircát, aki így

¹⁶ AR I: 249–250.

¹⁷ Consilium 1985: 68.

¹⁸ Ráday I: 448.

¹⁹ Ráday I: 461–463.

²⁰ Ráday I: 629–632.

²¹ DRAGOMIR 1920: 74–75.

mind a görög katolikus, mind az ortodox egyház felett irányítást gyakorolhatott. Rákóczi ezenfelül egy tallérre csökkentette a pópák éves adóját.²² (Érdekesség, hogy a román ortodoxok és a magyar kálvinisták békés együttélése a szatmári béke után is megmaradt: Hátszegen a szabadságharc leverése után is közösen használták a templomot reformátusok és görögkeletiek. Különös szokás alakult ki: az ortodox misén arccal kifelé, a protestáns istentiszteleteken pedig arccal befelé fordították az ikonokat.)²³ A görög katolikusok természetesen tiltakoztak az eljárás ellen a római katolikus vallású Rákóczinál, aki igyekezett unitus–ortodox tárgyalások kezdeményezésével elsimítani az ellentéteket. Mindennek Erdély ismételt császári kézre kerülése vetett véget. A kérdés az erdélyi magyar nemességet, sőt Rákóczi fejedelem közvetlen környezetét is megosztotta: a kálvinista felekezethez tartozó Ráday Pál kancellár például az ortodoxokat támogatta, külön nyomatékosítva, hogy nem kíván teret adni semmilyen tiltakozásnak az unitusok részéről.²⁴ A görög katolikusok és görögkeletiek között feszülő ellentétek ekkor már a hadszíntéren is megmutatkoztak. A szabadságharc mellett álló, de magukat immár többnyire tolvajlásból fenntartó csoportok vezetői, a marosszéki Vasile Negru vagy a Barcaságban és Háromszékben tevékenykedő Bucur Cîmpeanu egész falvakat fosztottak ki, s a román unitusokat is bántalmazták, fokozva az amúgy is megosztott románság széttagoltságát. Nagyrészt ez okozta azt is, hogy 1709-re a román kötődésű mozgalmak társadalmi bázisa jobbra kimerült, s ettől fogva egyre kevesebb oláh származású katonát említenek a források a szabadságharc résztvevői között.²⁵

A román egyháziak révén folytatott diplomáciai kapcsolatok mindenesetre még 1707-ben is aktívak maradtak: közbenjárt a szabadságharc ügyében Damaschin, Râmnic érseke is. Ebben az esztendőben merült fel, hogy Rákóczit lengyel királlyá válasszák. E kérdésben azonban döntőnek számított az orosz cár szava. A fejedelem és Nagy Péter álláspontja között David Corbea pap-kancellár (*logofăt*) vállalta a közvetítést.²⁶ 1707 májusában Rákóczi és Corbea szerenci tárgyalásán a feltételek kedvezőnek mutatkoztak. A követ jelentése alapján I. Péter orosz cár a fejedelmet tartotta a trónra legalkalmasabb jelöltnek, ezenfelül szavatolta, hogy Rákóczi hadai megválasztása esetén is Magyarországon maradhatnak. Nagy Péter továbbá vállalta a közvetítést a bécsi udvarhoz hű, szintén ortodox rácokkal való tárgyalások során, sőt meg-

²² Űirca megválasztását követően Hunyad vármegyében, majd a Fehér vármegyei Nagyenyeden vállalt pópai szolgálatot. A császáriak visszatérének hírére később Havasalföldre, majd Moldvába menekült. A szabadságharc leverése után Máramarosba vonult el, sorsáról többet nem tudunk. MUŞLEA C. 1946: 231.

²³ MOLDOVÁN 1913: 367.

²⁴ TÓTH 1938: 22; I. TÓTH 1946: 61. Itt jegyezzük meg, hogy különösen a 1950-es évek „nemzeti kommunista” jelzővel illetett (eszmeiségét tekintve Karl Kautsky-fordításokon alapuló, így leginkább poszt-ausztromarxistának mondható), Mód Aladár nevével fémjelzett történetírásában terjedt el azon (és mint e tanulmány is igyekszik rámutatni, igencsak sarkított...) kategorizálás, mely szerint az ortodoxok és a protestánsok valamennyien Rákóczi hívei, míg a római és görög katolikusok kivétel nélkül az udvar pártfogói lettek volna.

²⁵ PAPP—BARTA 2003: 289; CSEREI 1983: 398.

²⁶ Corbea régi brassói román nemesi család sarjaként szülővárosa császári kézre kerülése után, 1688-ban költözött Bukarestbe. Először Mihai Cantacuzino fővezér szolgálatában állt, aki később beajánlotta Brâncoveanunál. 1702–1705 között a vajda követeként tevékenykedett a cári udvarban, feladatául Nagy Péter meggyőzését kapta, hogy a cár megszervezze a keresztény államok Oszmán Birodalom elleni összehangolt beavatkozását. A Portán szemet szűrt a törökellenessége, ezért visszarendeltették Brâncoveanuvál, ám 1707. április 20-án a cár többszöri puhatolózás után szabályosan „kikérte” őt a vajdától. Ekkortól lett orosz udvari tanácsos, illetve a Moldvával, Havasalfölddel és Magyarországgal kapcsolatos ügyek felelőse. Második magyarországi útjáról visszatérve váratlan betegségben hunyt el 1707. augusztus 11-én. A cár személyesen jelen volt a nagy pompával megrendezett temetésén egy kijevei kolostorban. ARDELEANU 1950: 209–212; CERNOVODEANU 1980: 67; GEORGESCU-BUZĂU 1957: 56–57; OLTEAN 2010: 7–9.

határozatlan összegű anyagi támogatást is kilátásba helyezett. Mindazonáltal az minden szép ígéret ellenére sem volt világos, milyen eszközökkel lehetne a törvényesen megválasztott Leszczyński Szaniszló királyt lemondatni. Erre a továbbiakban sem derült fény: az uralkodó két évvel későbbi távozásáig a rendek támogatását élvezte, így megbukott a fejedelem lengyel királyságának terve.

1707. augusztus 3-án Pekri Lőrinc generális a Harság melletti táborból írta Rákóczinak, hogy egy oláh pap érkezett hozzá, aki Mihai Cantacuzino havasalföldi befolyásos bojár titkos jegyekkel írt levelét hozta. E pápa — a görög származású Avram Ioan — a havasalföldi vajda, Constantin Brâncoveanu udvari papja volt, de az ekkoriban az uralkodóval szembehelyezkedő Cantacuzino család bizalmát is élvezte.²⁷ Constantin Cantacuzino havasalföldi asztalnok-étekgófogómaster (*stolnic mare*), Mihai bátyja szintén levelezett Rákóczival, s vallási meggyőződéséből fakadóan is elkötelezett híve volt a felkelésnek. Egyik kijelentése szerint:

„Erdély orthodox románjainak hatásos védelméről csak akkor gondoskodhatom, ha az oszmán sárkány és az osztrák sas sóvár mohóságának célpontjában sínylődő Magyarország és Erdély teljes függetlensége megvalósulhatik.”²⁸

A fejedelem neki címezte 1708. március 24–27. között, a Gálszécs és Kassa közötti úton írt levelét, melyben hat pontba szedi mondandóját, s ebből a másodikban leszögezi, hogy továbbra is meg kívánja védeni az erdélyi görögkeleti egyházat az Ausztriai Ház agressziójával szemben, mivel a fejedelem számára mind a római és görög rítusú egyházak, mind pedig a reformáltak egyformán fontosak. Rákóczi hozzáteszi, hogy ez ügyben már a helyi püspökökkel is egyeztetett, akik közeledését örömmel fogadták.²⁹ Nem véletlen, hogy ebben az időszakban Rákóczi többet levelezett a Brâncoveanuval elégedetlen bojárokkal, mint magával a vajdával: az előszóban említettekkel összhangban ekkor nyílt lehetősége beavatkozni a havasalföldi belpolitikába (jóllehet végül a Cantacuzinók mozgalmának átmenetinek bizonyuló sikerére is 1714-ig, tehát a szabadságharc leverése utánig kellett várni). A fejedelem a trencsényi csatavesztést (1708. augusztus 3.) követően kezdett el igazán komolyan foglalkozni a havasalföldi bojárok hozzá intézett panaszaiival: ekkora vált elemi fontosságúvá számára egy feltétlenül hozzá hű vajda (Brâncoveanuval az erőviszonyok kedvezőtlen megváltozása idején meg-megszakadt a kapcsolat), valamint a déli határon a már említett okokból többségükben ellenséges szerbekkel való megegyezés (és ezáltal a Konstantinápoly felé vezető út zavartalan biztosítása). Utóbbi tervét Rákóczi Moldva és Havasalföld közvetítésével óhajtotta kivitelezni, melynek alapjául

²⁷ A magyar kortársai által tisztsége után csak „Szpatár (*Spătar*) Mihály”-ként emlegetett Mihai Cantacuzino ekkoriban a hadsereg fejeként — mintegy a középkori magyar nádorokhoz hasonlóan — az „ország második embere” volt. IORGA 1909: 52–53.

²⁸ CERNOVODEANU 1980: 68.

²⁹ Azért csak gyaníthatóan ő az üzenet címzettje, mert a hozzá írt megjegyzésben az szerepel, hogy „Protocolálni köll ezen levelet Constantinus Kantamírnak, havasalföldi sztolniknak”. A vezetéknéven kívül tehát minden egyezik; Constantin Cantemir azonban néhai moldvai vajdaként — az ő fia a már említett Antioh, aki szintén betöltötte atyja tisztségét — aligha tarthatott bármiféle korrespondenciát Rákóczival. Kézenfekvőnek tűnik, hogy a fejedelem egyszerűen összetévesztette a két vezetéknévet, így lett *Kantakuzénusz* helyett *Kantamír* a címzett. Ez valószínűleg az útközbeni sietségnek tudható be, mert Rákóczi egyéb esetekben, igen precíz ember lévén, képes volt többször is egymás rovására áthúzni a moldvai és a havasalföldi vajdáknak írt levelekben a *celsissime*, illetve az *illustrissime* megszólítási formákat. AR II: 207–210.

a dunai fejedelemségek és a rác határőrcsapatok megegyező, ortodox vallása szolgált volna. A tárgyalások azonban a felső-magyarországi hadi helyzet súlyosbodásával megszakadtak. A bojárokkal 1709 elején aztán újra elkezdődött a párbeszéd, de a szerbekkel való kibékülés terve végleg meghiúsult.³⁰

A Rákóczi-szabadságharcban szerepet vállaló románság vallási vonatkozásait tárgyalva — melynek során láthattuk, hogy más-más okokból, de elsősorban a vallási türelem alapelvét elfogadva, mind az ortodoxok, mind az unitusok döntő többsége Rákóczi oldalára állt — óhatatlanul előkerül a Cantacuzinók és Brăncoveanu vajda Havasalföld belpolitikáját a korszakban alapvetően meghatározó küzdelme. Ez azonban már egy másik témához, a külpolitika tárgyköréhez vezet minket, melynek részletes elemzése egy másik tanulmány vezérfonalát képezhetné.

Felhasznált irodalom

FORRÁSKIADVÁNYOK

AR I

1873 *II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve.* (Archivum Rákóczipanum. Első osztály: Had- és belügy I.) Kiad. THALY Kálmán. Pest: Akadémiai.

AR II

1873 *II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve.* (Archivum Rákóczipanum. Első osztály: Had- és belügy II.) Kiad. THALY Kálmán. Pest: Akadémiai.

AR III

1874 *II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve.* (Archivum Rákóczipanum. Első osztály: Had- és belügy III.) Kiad. THALY Kálmán. Budapest: Akadémiai.

AR XI

1935 *II. Rákóczi Ferencz levéltára.* (Archivum Rákóczipanum. Első osztály: Had- és belügy XI.) Kiad. LUKINICH Imre. Budapest: Akadémiai.

Bethlen I—II

1955 BETHLEN Miklós: *Önéletírása I—II.* (Magyar Századok.) Kiad. TOLNAI Gábor — V. WINDISCH Éva. Budapest: Szépirodalmi.

Consilium

1985 *Az erdélyi Consilium leveleskönyve és iratai 1705, 1707—1710.* Kiad. BÁNKUTI Imre. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

Cserei Mihály

1983 *Erdély története 1661—1711.* Kiad. BÁNKUTI Imre. Budapest: Európa.

| ³⁰ Ráday II: 423–436.

Erdély története I—III

1988 KÖPECZI Béla (főszerk.): *Erdély története*, I—III. Budapest: Akadémiai.

Ráday I

1955 *Ráday Pál iratai* I. Kiad. BENDA Kálmán — ESZE Tamás — MAKSAJ Ferenc — PAP László. Budapest: Akadémiai.

Ráday II

1961 *Ráday Pál iratai* II. Kiad. BENDA Kálmán — MAKSAJ Ferenc. Budapest: Akadémiai.

SZAKIRODALOM

ARDELEANU, Gheorge

1950 Știri privitoare la istoria țărilor române în corresponsența împăratului Rusiei, Petru I. *Studii și cercetări de istorie medie* 1/1, 181–122.

CERNOVODEANU, Paul

1980 A román fejedelemségek és a Rákóczi-szabadságharc. In BENDA Kálmán (szerk.): *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*. Budapest: Akadémiai, 65–70.

DRAGOMIR, Silviu

1920 *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*. I—II. Sibiu [Nagyszeben].

GEORGESCU-BUZĂU, Gheorge

1957 Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea: David Corbea Ceaușul. In *Relați Romîno-Ruse în trecut. Studii și Conferințe*. București [Bukarest], 42–62.

IORGA, Nicolae

1909 *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I—II. Valenii-de-Munte.

I. TÓTH Zoltán

1946 *Az erdélyi román nacionalizmus első százada*. Budapest: Teleki Intézet.

KÖPECZI Béla — R. VÁRKONYI Ágnes

1976 *II. Rákóczi Ferenc*. Budapest: Gondolat.

MOLDOVÁN Gergely

1913 *A magyarországi románok*. (Nemzetiségi Ismertető Könyvtár.) Budapest.

MUSLEA C., Candid

1946 *Istoria bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, I—II. Brașov [Brassó].

OLTEAN, Vasile

2010. augusztus 16. „Oamenii lui Brâncoveanu” din Șcheii Brașovului. *Lumina*
<https://ziarullumina.ro/amp/oamenii-lui-brancoveanu-din-scheii-brasovului-24311.html>

OROSZHEGYI Jósa

1860—1862 *Román élet*. Kolozsvár.

PAPP Klára — BARTA János

2003 A Rákóczi-szabadságharc és a hazai nemzetiségek. *Kisebbségkutatás* 12, 282–295.

PIRIGYI István

1982 *A görögkatolikus magyarság története*. Nyíregyháza: Görög Katolikus Hittudományi Főiskola.

TÓTH András

1938 *Az erdélyi román kérdés a XVIII. században*. Budapest.

ZSILINSZKY Mihály

1897 *A magyar országgyűlések vallásiügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve I—IV.* (A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Kiadványai.) Budapest: Magyar Protestáns Irodalmi Társaság.

*Romanian Greek Catholic and Orthodox believers at the turning point of the 17—18th centuries
— Confessionalism in the shadow of the Rákóczi War of Independence*

For lack of existence of the national self-determination as known in our age, political and confessional identity should be examined collaterally in the late 1690s and early 1700s, also as for the Romanians under Habsburg rule. The Court of Vienna — taking the more or less successful Union of Ungvár (1646) of the Rusins as an example, helped by the imperial Jesuits under the leadership of Lipót Kollonich (1631—1707) — tried to form a new Romanian Greek Catholic confession in parallel with the last anti-Ottoman war in the territory of Hungary and Transylvania (especially from 1692) to take more effective control of the estates of their relms. Our study tries to give a short overview of these aspirations from the very beginning until 1709, when the last substantive connections of the anti-imperial political and military movement (1703—1711) of Prince Ferenc Rákóczi II (1676—1735) in line with religious affairs went down with the two Romanian-based neighbouring principalities of Transylvania, i.e. Moldavia and Wallachia. This hard-pressed period — accompanied with the duel for the Romanian Greek Catholic episcopal seat between the aulic unionist Athanasius and his antipode, basically the Transylvanian Hungarian protestants' candidate Ioan Țirca — shows us some failed and partially efficient examples of negotiations and pursuit of common interests via governmental, princely, diplomatic and ecclesiastical sources.